

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУЧАСНИХ БАНКІВСЬКИХ СИСТЕМ

(назва навчальної дисципліни)

ПРОГРАМА
навчальної дисципліни
підготовки докторів філософії

зі спеціальності **072 «Фінанси, банківська та страхування»**
(шифр і назва спеціальності)

2016 рік

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО:

Харківським національним економічним університетом імені Семена Кузнеця, кафедрою банківської справи
(повне найменування вищого навчального закладу, кафедри)

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: д.е.н., проф. Колодізев О.М.
к.е.н, доц. Рац О.М.

Обговорено та рекомендовано до затвердження Вченою радою
“25” квітня 2016 року, протокол №9

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Механізм функціонування сучасних банківських систем» складена відповідно до освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є сучасні технології організації банківської діяльності, операції банків та пов'язані з ними ризики.

Міждисциплінарні зв'язки: вивчення даної навчальної дисципліни доцільно розпочинати, прослухавши такі навчальні дисципліни як: «Фінанси», «Банківська система», «Центральний банк і грошово-кредитна система», «Платіжні системи». У свою чергу, знання з даної дисципліни забезпечують успішне засвоєння таких навчальних дисциплін, як: «Сучасні технології управління фінансами банку» та «Оптимізація ризиків банківської діяльності», а також виконання кваліфікаційних робіт.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Дослідження функціонування банківських систем різних країн.
2. Функціонування банківської системи на етапі глобалізації фінансових відносин.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Механізм функціонування сучасних банківських систем» є формування компетентностей на базі сучасних механізмів функціонування банківських систем з метою обґрунтування та прийняття ефективних рішень в фінансовій сфері.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Механізм функціонування сучасних банківських систем» є

дослідження змісту завдань і функцій центрального банку, його операцій та інструментів монетарної політики, за допомогою яких центральний банк регулює грошовий ринок;

визначення умов функціонування і чинних стандартів платіжних систем провідних країн світу та України;

засвоєння методів та технологічних особливостей реалізації розрахункових операцій в платіжних системах;

набуття вмінь оцінювати рівень і складність платіжної системи, зважаючи на безпеку платежів.

засвоєння та використання знань з організації та аналізу кредитно-інвестиційних, депозитних, розрахунково-касових, валютних операцій, операцій з цінними паперами банку;

визначення шляхів забезпечення стабільності банківської діяльності на мікро- та макрорівнях.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-наукової програми здобувачі освітньо-наукового ступеня "доктор філософії" набувають таких **компетентностей**:

обирати методи регулювання та визначати доцільність використання інструментів центрального банку щодо управління попитом і пропозицією грошей в економіці за певних умов;

досліджувати особливості організації банківської системи центральних банків світу, аналізувати окремі інструменти грошово-кредитної політики центральних банків різних країн, вміти визначати вплив політики обов'язкового резервування, політики відкритого ринку, облікової політики НБУ на обсяг грошової маси в обігу;

вміти визначати вплив регулятивної функції НБУ на методи управління банками, досліджувати організацію роботи НБУ з проблемними банками, розраховувати економічні нормативи регулювання діяльності банків, розраховувати розмір штрафів за невиконання економічних нормативів

здійснювати дослідження та розробляти рекомендації щодо удосконалення функціонування платіжної системи;

вміти здійснювати дослідження зарубіжного досвіду організації платіжних систем та розробляти рекомендації щодо розвитку електронних розрахунків в Україні;

визначати порядок та організувати формування капітальної бази банку, здійснення депозитних, кредитних, інвестиційних, валютних операцій, операцій банку з платіжними картками;

використовувати дистанційне обслуговування для проведення банківських операцій;

організувати проведення операцій з банківського кредитування, оцінювати кредитоспроможність позичальника банку за різними методиками, мінімізувати кредитні ризики банку;

визначати найбільш привабливі інвестиційні проекти, вартість та доцільність інвестування в цінні папери, ідентифікувати фактори ризику інвестиційних операцій та управляти ризиками фондового ринку;

визначати особливості використання криптовалют як засобів обігу, розрахунків та інвестування;

ідентифікувати ризики банківської діяльності, здійснювати оцінку стабільності функціонування банку, розробляти стратегію та застосовувати методи антикризового управління банківською системою;

структурувати інтеграційні процеси в фінансовій сфері, визначати зміст та форми фінансової інтеграції на мікро-, макро- та мегарівні, визначати наслідки присутності іноземного капіталу на українському ринку банківських послуг.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 150 годин, 5 кредитів ЄКТС.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни.

Змістовий модуль 1. Дослідження функціонування банківських систем різних країн.

Тема 1. Структура та особливості організації банківських систем країн з розвинутою економікою

1.1. Структура сучасної кредитної системи.

Поняття та структура кредитної системи, види кредитних установ. Поняття кредитного механізму країни. Концентрація й централізація банківського капіталу, відкриті та закриті форми, банківські монополії та їх форми, транснаціональні банки. Конкуренція в банківській сфері. Універсалізація й інтернаціоналізація банківської діяльності. Моделі взаємозв'язку банків із промисловістю та структура фінансового ринку.

1.2. Особливості побудови банківських систем різних країн.

Еволюція грошово-кредитної системи США. Характеристика функціонування ФРС. Особливості функціонування банків та спеціалізованих фінансово-кредитних установ США. Розвиток банківської системи Великобританії. Еволюція грошово-кредитної системи Японії. Особливості діяльності банку Японії та напрями реалізації грошово-кредитної політики. Основні фінансово-кредитні установи Японії та сутність їх функціонування.

1.3. Зарубіжний досвід державного регулювання діяльності фінансово-кредитних установ.

Необхідність та методи державного регулювання грошово-кредитних відносин. Інструменти Центрального банку (ЦБ) щодо управління попитом і пропозицією грошей в економіці: облікова політика; політика рефінансування; система часткових резервів; операції на відкритому ринку; управління золотовалютними резервами; прямий вплив на кредит. Види монетарної політики центральних банків: таргетування валютного режиму; таргетування грошової маси; таргетування рівня інфляції; таргетування прихованого показника.

1.4. Діяльність міжнародних валютно-кредитних організацій.

Діяльність міжнародних валютно-кредитних організацій, порядок формування статутного капіталу, розподіл голосів, функції та операції. Характеристика Банку міжнародних розрахунків. Основні аспекти функціонування Міжнародного валютного фонду. Міжнародний банк реконструкції та розвитку, його роль та місце в системі валютно-кредитних закладів. Діяльність валютно-кредитних закладів Західної Європи. Напрями діяльності регіональних банків розвитку.

Тема 2. Національний банк України – центральний банк держави

2.1. Національний банк України: особливості становлення, структура, функції та операції.

Особливості становлення Національного банку України (НБУ) як центрального банку. Органи управління і структура НБУ (функціональна та регіональна). Склад центрального апарату НБУ. Особливості формування Ради НБУ. Фінансове забезпечення діяльності НБУ. Функції та операції НБУ. Значення емісія як монопольної функції центрального банку. Заходи впливу НБУ щодо порушників чинного законодавства.

2.2. Монетарна політика НБУ в сучасних умовах.

Зміст монетарної (грошово-кредитної) політики (ГКП) центрального банку, її місце та роль у державному регулюванні економіки. Визначення стратегії і тактики грошово-кредитної політики. Показники, на яких ґрунтується грошово-кредитна політика. Приклади використання інструментарію ГКП в економічних процесах. Політика обов'язкових резервних вимог. Основні напрями та параметри використання резервних вимог. Розвиток політики обов'язкового резервування в Україні. Монетарний вплив та принципи встановлення дисконтної ставки центрального банку. Сутність та необхідність операцій з купівлі-продажу цінних паперів центральним банком. Тенденції розвитку операцій РЕПО в Україні.

2.3. Операції НБУ з регулювання грошового обігу.

Емісія банкнот та роль НБУ в організації готівкового обігу. Повноваження НБУ при прогнозуванні наявного обороту. Прогнозування касових обігів банків. Сутність і види рефінансування НБУ діяльності банків. Надання банкам кредитів «овернайт» через постійно діючу лінію рефінансування. Коротко- та середньострокове рефінансування банків. Рефінансування банків через надання стабілізаційного кредиту. Міжнародні кредитні операції. Досвід центральних банків зарубіжних країн з кредитування банків. Організація та регулювання платіжної системи. Регулювання та нагляд за діяльністю банків. Центральний банк – банкір та фінансовий агент уряду. Валютна політика. Валютне регулювання НБУ і контроль.

Тема 3. Дослідження функціонування платіжних систем на сучасному етапі їх розвитку

3.1. Учасники та технологічна інфраструктура платіжних систем.

Основні поняття платіжної системи. Загальна схема класифікації платіжних систем. Функції банків у платіжній системі залежно від їх ролі у процесі виконання платежу. Поняття еквайрингу. Функціональні стадії процесу міжбанківського переказу. Роль у платіжній системі клірингових або розрахункових палат. Функції агента з розрахунків. Основи діяльності асоціацій банківських пластикових карток.

Призначення систем масових електронних платежів. Міжбанківські розрахунки та їх організація. Методи організації розрахунків між банками. Сутність розрахунків за принципом клірингу. Поняття та призначення автоматизованих розрахункових палат.

3.2. Система електронних платежів та система масових електронних платежів в Україні.

Мета створення, завдання, функції та операції СЕП НБУ. Перелік основних кількісних і якісних показників роботи системи, фактори, що впливають на ці показники. *Технологія розрахунків у СЕП.* Функції Центральної розрахункової палати, регіональних розрахункових палат та банків у СЕП. Формування та обробка пакетів платіжних документів у програмному комплексі «Операційний день банку» (ОДБ). *Система термінових переказів. Моделі обслуговування консолідованого коррахунку.* Критерії вибору учасниками платіжної системи моделі обслуговування. *Розрахунки за допомогою національної системи масових електронних платежів.* Основні напрямки розрахунків банківськими пластиковими картками в Україні. Операції з використанням національних платіжних карток.

Склад платіжної системи УкрКарт, види пластикових карток, що застосовуються.

3.3. Особливості організації зарубіжних платіжних систем.

Типові моделі систем залежно від оператора системи, виду розрахунків і кредитних механізмів. Основи організації, мета створення, умови членства та використання засобів S.W.I.F.T. Вплив стандартів S.W.I.F.T. на банківську справу різних країн. Основне призначення та фундаментальні принципи роботи системи TARGET. Основні елементи міжнародної платіжної системи TARGET. Необхідні умови членства в системі.

3.4. Перспективи розвитку платіжних систем.

Шляхи інтеграції українських банків до світової системи банківських послуг. Перспективи створення проекту одночасної роботи емітованої банком країни платіжної картки як у межах країни за технологією національних платіжних інструментів, так і за технологією однієї з міжнародних платіжних систем. Поняття «криптографія» та «криптовалюта». Характеристика Bitcoin та принципи використання. Поява форків Bitcoin. Використання криптовалюти як засіб обігу, розрахункова одиниця та засіб збереження. Переваги та недоліки використання Bitcoin.

Змістовий модуль 2. Проблеми та перспективи функціонування банківської системи на етапі глобалізації фінансових відносин.

Тема 4. Механізм організації діяльності банку та проведення банківських операцій.

4.1. Організація діяльності та управління банком. Тенденції функціонування банків на ринку банківських послуг.

Види банківських операцій. Класифікація банків за різними ознаками. Структура управління банком. Органи управління банком. Порядок формування статутного

фонду банку. Основні вимоги до створення та реєстрації банківської установи. Перелік документів для отримання банком ліцензії.

4.2. Операції банків з формування ресурсної бази.

Склад і структура ресурсів банків. Капітал банку. Структура банківського капіталу. Поняття регулятивного капіталу та його складові. Структура і порядок формування капіталу банку. Регулювання капіталу банку через систему нормативів НБУ. Міжнародні стандарти власного капіталу банків (Базельська угода). Характеристика залучених та запозичених ресурсів банку. Структура залучених та запозичених ресурсів. Механізм їх формування. Депозитні та недепозитні джерела залучення ресурсів банку. Залучення ресурсів на міжбанківському ринку. Сек'юритизація активів. Продаж позик.

4.3. Операції з організації розрахунків та платіжного обігу клієнтів банку.

Готівкові та безготівкові грошові розрахунки. Порядок відкриття та ведення комерційними банками рахунків у національній та іноземній валютах. Види рахунків. Принципи організації безготівкових розрахунків. Способи безготівкових розрахунків. Форми розрахунків. Види розрахункових документів та їх характеристика. Розрахунки за допомогою систем дистанційного обслуговування.

4.4. Особливості кредитно-інвестиційних операцій банків.

Основи надання, використання і повернення кредитів банку. Форми банківського кредиту. Поняття «кредитні операції». Класифікація кредитів. Кредитний процес, його етапи. Підрозділи, що забезпечують кредитний процес банку. Поняття кредитно-інвестиційного портфеля банку та інвестицій. Класифікація операцій банків з цінними паперами. Оцінювання інвестиційних проектів, аналіз доцільності інвестування. Види діяльності банків на ринку цінних паперів. Класифікація операцій банків із цінними паперами.

4.5. Специфіка операцій банків в іноземній валюті.

Характеристика валютного ринку та діяльності банків на ньому. Сутність валютної операції згідно діючого законодавства та урахуванням банківської практики. Класифікація іноземних валют. Встановлення кореспондентських відносин з іноземними банками. Порядок відкриття та ведення валютних рахунків клієнтів.

Посередництво банків у фінансових розрахунках між експортером та імпортером та їх кредитування. Види платежів, що застосовуються в міжнародній практиці. Неторговельні операції банків в іноземній валюті. Конверсійні операції, особливості їх використання з позиції НБУ. Валютне кредитування. Операції з банківськими металами.

Тема 5. Забезпечення стабільності вітчизняної банківської системи.

5.1. Актуальні проблеми забезпечення стабільності банківської системи.

Поняття банківського ризику. Причини виникнення ризиків у банківській діяльності. Поняття фінансової стабільності банку. Проблеми та загрози фінансовій стабільності банків. Внутрішні та зовнішні фактори, які впливають на фінансову стабільність банків. Їх характеристика. Поняття фінансової кризи, її причини. Системний ризик банківської діяльності.

5.2. Організація та функціонування системи ризик-менеджменту в банку.

Поняття та зміст ризик-менеджменту банку. Принципи банківського управління ризиками. Елементи і підсистеми системи управління ризиками банку. Етапи процесу управління ризиками банку. Допустимий і критичний ризик загрози діяльності банку.

5.3. Антикризове управління банківською системою.

Поняття «антикризове управління банком». Класифікація цілей антикризового управління банком. Етапи стратегічного антикризового управління банком. Основні положення антикризового управління банком. Види антикризового управління банком. Типи стратегій антикризового управління банком.

5.4. Соціальна відповідальність банківського бізнесу.

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Джерела поповнення Фонду. Динаміка зміни розміру суми відшкодування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Розмір гарантованої суми відшкодування у різних країнах.

Тема 6. Тенденції функціонування банківських систем в умовах глобалізації.

6.1. Створення та особливості функціонування міжбанківських об'єднань.

Фінансова глобалізація, її наслідки в банківській сфері. Структуризація інтеграційних процесів у фінансовій сфері. Зміст та форми фінансові інтеграції на мікро-, макро- та мегарівні. Чинники стимулювання розвитку глобалізації банківської сфери. Міжбанківські об'єднання, їх класифікація та характеристика.

6.2. Розвиток сфер міжнародного банківського бізнесу.

Міжнародна банківська справа. Характеристика міжнародного банківського бізнесу. Типи сучасних міжнародних банків. Форми організації міжнародного банківського бізнесу. Міжнародні банківські послуги, їх характеристика.

6.3. Діяльність банків у міжнародних фінансових центрах.

Міжнародний фінансовий ринок, його функції. Міжнародні фінансові центри. Позичування України на світових ринках. Офшорні банківські зони, причини їх виникнення. Дислокації офшорних зон, їх типи.

6.4. Іноземний капітал у банківській системі.

Переваги та недоліки присутності іноземного капіталу в економіці країни. Основні негативні наслідки присутності іноземного капіталу на українському ринку банківських послуг. Показники оцінки участі іноземних інвесторів у роботі банківської системи.

3. Рекомендована література

3.1. Основна

1. Банківська система України [Текст]: монографія / В. В. Коваленко, О. Г. Коренева, К. Ф. Черкашина та ін. – Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2010. – 187 с.

2. Банківська система України: становлення і розвиток в умовах глобалізації економічних процесів [Текст] : монографія / [О. В. Дзюблюк, Б. П. Адамик, Г. Р. Балянт та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Дзюблюка О. В.; Терноп. нац. екон. ун-т. – Тернопіль : Астон, 2012. – 357 с.

3. Забезпечення умов стабільного функціонування банківського сектору України : монографія / О. М. Колодізев, О. В. Бойко, І. О. Губарева та ін. ; за заг. ред. д. е. н., доц. Колодізева О. М. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2010. – 312 с.

4. Холодна Ю. Є. Банківська система : навч. посіб. / Ю. Є. Холодна, О. М. Рац. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2013. – 316 с.

5. Холодна Ю. Є. Центральний банк і грошово-кредитна політика : конспект лекцій / Ю. Є. Холодна, О. М. Рац. – Х. : ХНЕУ, 2008. – 130 с.

3.2. Додаткова

6. Банківська система [Текст] : підручник / [М. І. Крупка, Є. М. Андрущак, Н. Г. Пайтра та ін. ; за ред. М. І. Крупки] ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. – 554 с.

7. Банківська система України: вектори посткризових трансформацій [Текст] : колект. наук. монографія / [К. В. Ануфрієва, О. І. Барановський, С. І. Брус та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук Н. М. Шелудько ; НАН України, ДУ "Ін-т економіки та прогнозування НАН України". – К. : Ін-т економіки та прогнозування, 2013. – 171 с.

8. Барановський О. І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання : монографія / О. І. Барановський. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 754 с.

9. Васюренко О. В. Банківський нагляд [Текст] : підручник / О. В. Васюренко, О. М. Сидоренко. – К. : Знання, 2011. – 503 с.

10. Болгар Т. М. Проблемні кредити у банківській діяльності в умовах фінансової кризи [Текст] : монографія / Т. М. Болгар ; Дніпропетр. ун-т ім. Альфреда Нобеля, Кременчуц. ін-т. – Кременчук : Вид-во Щербатих О. В. [вид.], 2013. – 367 с.

11. Васюренко О. В. Банківські операції : навч. посіб. / Васюренко О. В. – К. : Знання, 2006. – 312 с.

12. Вовчак О. Д. Кредит і банківська справа : підручник / О. Д. Вовчак. – К. : Знання, 2008. – 564 с.

13. Єпіфанов А. О. Операції комерційних банків : навч. посіб. / А. О. Єпіфанов, Н. Г. Маслак, І. В. Сало. – Суми : ВТД "Університетська книга", 2007. – 523 с.

14. Кузнецова С. А. Банківська система : у схемах і таблицях : навч. посіб. / С. А. Кузнецова, Т. М. Болгар, З. С. Пестовська. – Дніпропет-ровськ : Дніпропетр. ун-т ім. Альфреда Нобеля, 2012. – 319 с.

15. Левандівський О. Т. Банківські операції : навч. посіб. / О. Т. Левандівський, П. Е. Деметер. – К. : Знання, 2012. – 463 с.

16. Моделі оцінки банківської діяльності для забезпечення стабільності банківської системи : монографія / О. В. Васюренко, О. М. Тридід, В. В. Качук та ін. – К. : УБС НБУ, 2010. – 294 с.

17. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін : монографія / за заг. ред. Стельмаха В. С. – К. : Центр наукових досліджень НБУ, УБС НБУ, 2009. – 404 с.

18. Орлюк О. П. Банківська система України правові засади організації / Орлюк О. П. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 239 с.

19. Панасенко Г. О. Банк. Ресурси. Капітал : монографія / Г. О. Панасенко. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2012. – 318 с.

20. Розвиток банківської системи України як основа реалізації стратегії економічного зростання : монографія / О. В. Дзюблюк, О. Б. Васильчишин, Б. П. Адамик та ін. ; за ред. О. В. Дзюблюк. – Тернопіль : ТНЕУ, 2010. – 383 с.

21. Савченко Т. Г. Банківська система у формуванні та підтриманні рівноважних станів в економіці [Текст] : монографія / Т. Г. Савченко. – Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2012. – 368 с.

3.3. Ресурси Інтернет

22. Методика розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні, схвалена постановою Правління НБУ від 02.06.2009 р. № 315, із змінами, внесеними 30.10.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0315500-09>.

23. Офіційний сайт Асоціації українських банків. – Режим доступу : <http://aub.org.ua>.

24. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

25. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua.

26. Про банки і банківську діяльність : Закон України № 2121-III від 07.12.2000 р., із змінами, внесеними 04.07.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.635.40 &nobreak=1>.

27. Про Національний банк України : Закон України № 679-XIV від 20.05.1999 р., із змінами, внесеними 04.07.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.

28. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Інструкція № 379, затверджена постановою Правління НБУ № 368 від 28.08.2001 р., із змінами, внесеними 15.07.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік.

5. Засоби діагностики успішності навчання – завдання для поточного та модульного контролю.